

ՍՆՎԱՆԻ ՇՐՋԱՆԻ ԿԻԿԼՈՊԹՍՆ ԱՍՐՈՑՆԵՐԸ

Սեանի շրջանը գրավում է Սեանա լճի հյուսիս-արևմտյան վերջավորությունը: Սեան քաղաքի մոտ լճից սկիզբ է առնում Հրադգան գետը և հոսում դեպի արևմուտք, ապա հարավ, հասնում Արարատյան դաշտ, իր ճանապարհին ոռոգելով դաշտերն ու այգիները (քարտեզ-սխեմա 2):

Հնագույն ժամանակներից ի վեր Հրադգանի հովիտը հանդիսացել է միակ ճանապարհը դեպի Սեվանի ավազանը, որտեղով անցել են հավանորեն նաև ուրարտական նվաճողները:

Սեանի շրջանը, որպես Սեանի ավազանի նախադուռ հյուսիսից, հարուստ է կիկլոպյան ամրոցներով, որոնցից մի քանիսի մասին կիսովի ստորև:

Աճաշենի ամրոցը (հանույթ 3): Աճաշեն գյուղը, նախկինում Պորտակ, գտնվում է Սեան քաղաքից երեք կիլոմետր դեպի հարավ, որի միջով անցնում է Սեան-Կամո մայրուղին: Նա տեղավորված է Գեղամա լեռնաշղթայի վերջավորության վրա, որտեղից սկսվում է Գեղամա ու Փամբակի լեռների միջև փոխող հարթավայրը: Աճաշեն գյուղը և ամրոց-բնակավայրը արևելքից եզերվում են Սեանա լճի հյուսիս-արևմտյան ափերով:

Գյուղից հարավ ընկած բլուրները բնական արգելակ են հանդիսանում հյուսիսից դեպի հարավ:

Հանրահայտ է, որ Աճաշեն գյուղից դեպի արևելք, այն մասում, որտեղ լիճը շուրջ երեք կիլոմետր ետ է գնացել, բացվել է դամբարաններով հարուստ, բավականին ընդարձակ տարածություն: Հայտնաբերվել են կացարանների պատերի մնացորդներ, որոնք վերաբերում են բրոնզի դարաշրջանին:

Լճի ցամաքած տեղում հայտնաբերված բնակատեղիից ոչ հեռու, Սեան-Կամո ճանապարհի ձախ կողմից, 15—20 մետր հեռու քարածայռի ճակատին, երեսով դեպի լիճը, պահպանվել է սեպագիր

արձանագրություն՝ գրված ուրարտական Արգիշտի I թագավորի անունից:

Գյուղի հարավային ծայրամասում բարձրացող բլուրների վրա գտնվում են Աճաշենի հայտնի կիկլոպյան ամրոցն ու նրան շրջապատող բնակատեղին, որը գրավում է ավելի քան 35 հեկտար տարածություն, և տարածվում է 15 բլուրների, նրանց լանջերի ու ձորակների վրա:

Ամրոցն իր դիրքով (50—100 մետր) բարձունքներից իշխում է շրջակայքի վրա:

Ամրոցի և բնակավայրի արտաքին բերդապարիսպների ընդհանուր երկարությունը հասնում է շուրջ 5000 մետրի. տերիտորիան խիստ քարքարոտ է: Ամրոցը և շրջակայքը ջրազուրկ են:

Աճաշենի ամրոցն ունի երկու միջնաբերդ և քսաներկու մանր ու խոշոր քարաբուրգեր ու աշտարակներ: Ամրոցի, ինչպես նաև միջնաբերդերի տերիտորիաները ծածկված են կացարանների բազմաթիվ ավերակներով: Ամրոցի շուրջը, նույնպես, երևում են կացարանների ավերակներ:

Ամրոցն ու բնակատեղին շրջապատված են եղել բարձր ու լայն պարիսպներով: Վերջիններս կառուցվել են խոշոր բազալտ ժայռաքարերի բեկորներով: Քարերն անտաշ են, սակայն պարսպի որմերում հարմարեցված են այնպես, որ նրանց առավել հարթ կողմերը նայում են դուրս: Պարսպի լայնությունը երեք ու կես մետր է, իսկ դյուրին խոցելի տեղերում, ինչպես նաև միջնաբերդի մուտքերի մոտ, նրա լայնությունը հասնում է հինգ և ավելի մետրի: Պատերի երկշարքերի մեջ լցված են փոքր քարեր ու խիճ: Պարիսպը կառուցվել է բլուրների բարձր լանջերի վրա, որոնք իրենց մեջ են ընդգրկել առավել անմատչելի ժայռաբլուրներ, և հզոր քարաբուրգերը տեղադրվել են ամենաբարձր բլուրների գագաթներին: Պարիսպները կառուցվել

են ոչ ուղիղ գծով, որպեսզի հնարավորություն տրվի ամրոցի պաշտպաններին՝ տարբեր ուղղություներին նետահարել կամ քարկոծել ամրոցը գրոհող թշնամուն (աղյուսակ 6):

Այսպիսով, ամրոցն իր բազմաթիվ կառույցներով, մուտքերով, գաղտնուղիներով, աշտարակներով ու որմահերցերով, միմյանց հատող պարիսպներով նման է մի վերերկրյա լաբիրինթոսի: Այսպես, ամրոցի հարավ-արևելյան մասում, որտեղ արտաքինից դիտվում է ամրոցի ներսը, ամրոցի տները, օգտագործելով բնական փոքրիկ կիրճերը, դրանք ընդլայնել, խորացրել ու երկարացրել են՝ դարձնելով թաքստոց: Արհեստական այդ շավիղների ընդհանուր երկարությունը հասնում է 200 մետրի, որոնց հատակը որոշ տեղերում սալահատակված է: Նրանք ճյուղավորվում են, հատկապես դեպի ամրոցի ընդհանուր պարսպի հարավային և արևելյան աշտարակները:

Լճաշենի ամրոցի առաջին միջնաբերդը (հանույթ 4) կառուցված է ամրոցի արևելյան մասում եղած ամենաբարձր՝ ձվաձև, արևելքից-արևմուտք ընկած բարձունքի վրա, ունի ավելի քան մեկ հեկտար տարածություն: Միջնաբերդի շուրջը տարբեր բարձրության վրա կառուցված են երեք շարք պարիսպներ, որոնք տեղ-տեղ հիմնահատակ կործանվել են: Նրա վրա երևում են բնակելի տների հետքեր: Պեղումներից հայտնաբերվել են խեցեղենի բեկորներ, խոշոր ու մանր եղջերավոր անասունների բազմաքանակ ոսկորներ: Սենյակների վերին շերտերում բացվեցին չարդված կարասներ ու թոնիրներ, որոնք, մեր կարծիքով, ուշ ժամանակների կուլտուրայի մնացորդներ են: Ստորին շերտում հայտնաբերվեցին ուրարտական և նախաուրարտական էպոխաներին վերաբերող հնագիտական նյութեր, ինչպես նաև վաղ բրոնզեդարյան շրջանի խեցեղենի բեկորներ (կացարան 8ր):

Կացարանների պատերը հաստ են (1,5 մ.), շարվածքը՝ առանց շաղախի, բնական ժայռերը օգտագործվել են որպես պատ, որտեղ դա հնարավոր է եղել:

Միջնաբերդի բնակավայրերի պեղումներից ստացված նյութերը ցույց են տալիս, որ Լճաշենի ամրոցը կառուցվել է դեռևս վաղ բրոնզեդարյան շրջանում, իսկ ուշ բրոնզի ժամանակ այն զգալի չափերով ընդլայնվել ու վերակառուցվել է:

Առաջին միջնաբերդի արևմտյան պարսպի մոտիկ կացարան-դահլիճի ամենաստորին շերտից (2,2 մետր) հայտնաբերվեցին վաղ բրոնզեդարյան է-

պոխայի խեցեղենի բեկորներ: 11-րդ սենյակի հյուսիս-արևելյան պատի տակ հայտնաբերվեցին հնոցներ (1,4 մ.): Փոսը լցված էր մոխրով և վառված փայտածուխի փշրանքներով, շուրթերը շարված էին մեկ շարք քարերով, խորությունը 40 սմ. էր: Կրակարանն ուներ մոտ մեկ մետր տրամագիծ: Այդտեղից քիչ հեռու (1,8 մետր) գտնվեց բազալտ մի քար, որի մեկ երեսը հղկված ու փորագրված է: Փորագրությունը թերևս հիշեցնում է գոտի ձուլելու կաղապար: Փորագրված մասն ունի կարմրավուն գույն, քարի ընդհանուր մակերեսից ցածր է 1,7 սմ., լայնությունը 13,5 սմ. է՝ երկարությունը՝ 38 սմ.:

Կրակարանի փոսն ունի 25—30 սմ. խորություն, որի մեջ գտնվեց կիսահալ վիճակում երկաթ: Դացույց է տալիս, որ տեղի այդ ժամանակվա բնակիչներին երկաթի գործածությունը ծանոթ է եղել:

Փոսից մեկ ու կես մետր հեռու գտնվեց մի այլ կրակարան, նույն մակարդակի վրա, որը նույնպես լցված էր փայտածուխի մնացորդներով և մոխրով: Ի տարբերություն առաջին փոսի, սա ուներ քառանկյունի ձև (60×40 սմ.), դռնակը (բաց կողմը) նայում էր դեպի առաջին փոսը: Նրա կողերին դրված էին բազալտ քարեր 50—60 սմ. երկարությամբ և 25—30 սմ. բարձրությամբ: Հավանորեն այդ երկու կրակարանները կապված են եղել միմյանց հետ:

Միջնաբերդը ունեցել է չորս մուտք: Առաջինը՝ արևմտյան կողմում, որը հետագայում, ըստ եկվույթին, շարվել ու փակվել է, ունեցել է վեց մետր լայնություն, նրա երկու կողմերում բարձրացել են երկու հզոր աշտարակներ: Այդ մուտքին մոտեցել է չորս մետր լայնություն ունեցող ճանապարհ, որը երկրորդ պարսպագոտու մոտով անցնելով դեպի արևմուտք, թեքվում է ու միանում միջնաբերդի հյուսիսային մուտքից դուրս եկող ճանապարհին ու իջնելով դեպի հյուսիս-արևմուտք՝ բնակավայրի ցածրանիստ մասում միանում է երկրորդ միջնաբերդից իջնող ճանապարհին: Այս մուտքից դուրս եկող ճանապարհն իր արտաքին եզրում ունեցել է բարձր պարիսպ (աղյուսակ 5):

Միջնաբերդի երկրորդ մուտքը դարձված է դեպի հյուսիս: Այս մուտքը հավանորեն գոյություն ունի միջնաբերդի կառուցման առաջին իսկ օրերից, միայն հետագայում նա վերակառուցվել է: Մուտքի երկու կողմերում կան խոշոր աշտարակների հիմքեր, որոնց չորս մետր բարձրությունը մինչ այժմ էլ պահպանված է: Աշտարակների որմի քարերը փոքր-ինչ տաշված, միմյանց հարմարեցված, մին-

չև երկու խորանարդ մետր ծավալ ունեցող բազալտ բարեր են: Այս մուտքից դուրս եկող ճանապարհի արտաքին եզրը նույնպես պարսպապատված է եղել:

Միջնաբերդի ներսում, մուտքին զուգահեռ, երկու կողմերից երևում են շենքերի պատերի հիմքերը:

Միջնաբերդի արևելյան և հարավային մուտքերը ավելի նեղ են, ըստ երևույթին հետիոտն ելումուտի համար: Այս մուտքերը խիստ թեթև լանջերով իջնում են դեպի բնակավայրերը: Հարավային մուտքի մոտ երևում են քարե աստիճանների հետքեր, որոնք իջնում են դեպի բնակատեղ:

Միջնաբերդն ունի երեք պարիսպներ, որոնք շրջապատում են միջնաբերդի բարձունքը բոլոր կողմերից: Պարիսպների միջև ընկած տարածությունը, լանջի ուղիքին համապատասխան, 15—30 մետր է, որտեղ նշվում են կացարաններ:

Պարիսպների լայնությունը նույնն է, ինչ ամրոցին (3,5—5 մ.), քարերի մեծությունը առանձին դեպքերում հասնում է երեք խորանարդ մետրի, բարձրությունը տեղ-տեղ պահպանվել է մինչև հինգ մետր:

Միջնաբերդի բարձունքի գագաթի տարբեր կետերից դեպի ստորոտ են իջնում երեք պարիսպ, որոնց մեջ բացված են մուտքեր: Առաջին պարիսպը իջնում է միջնաբերդի հարավ-արևելյան անկյունից մինչև ստորոտ և հատում ամրոցի հորիզոնական պարիսպները: Երկրորդ պարիսպը իջնում է բարձունքի հյուսիս-արևելյան անկյունից, որի մեջ ավելի որոշակի երևում է գաղտնի անցք: Երրորդ պարիսպը իջնում է բարձունքի հարավ-արևմտյան անկյունից և միաձուլվում բնակավայրի պարսպի հետ:

Ուղղաձիգ պարիսպների կառուցվածքը չի տարբերվում ամրոցի մյուս պարիսպների կառուցվածքից:

Երկրորդ միջնաբերդը գտնվում է ամրոցի հյուսիս-արևմտյան ծայրամասում, առաջին միջնաբերդից 300 մետր հեռու գտնվող գոգավոր բլրի վրա, Սևան-Կամո ճանապարհի անմիջապես եզրին, ունի 25—30 մետր բարձրություն:

Միջնաբերդը գրավում է մոտ մեկ հեկտար տարածություն՝ ծածկված բնակարանների ավերակներով:

Միջնաբերդի բարձունքն ունի գագաթի եզրերով անցնող շրտ մետր լայնությամբ պարսպի հիմքեր: Բացի հիմնական պարսպից, այստեղ երևում են

նաև կրկնապարսպի մնացորդներ: Միջնաբերդն ունի մեկ մուտք, իր հարավ-արևելյան մասում: Մուտքի աջ ու ձախ պարիսպների հիմքերը ավելի լայն են, քան ընդհանուր պարսպին: Հավանաբար, այստեղ եղել են աշտարակներ:

Միջնաբերդի մուտքը բացված է դեպի արևելյան կողմում եղած բնակատեղին:

Տարբեր ժամանակաշրջանների են պատկանում ամրոցի զանազան հանգույցները: Ամրոցի և բնակավայրի պարիսպների ու պատերի անտաշ ու անձև հսկա շարվածքները տարբերվում են ուրարտական ժամանակաշրջանի շինություններից, մինչդեռ միջնաբերդերի, նրանց կից որոշ շենքերի շինարարությունը խիստ տարբերվում է վերը նշած պատերից ու պարիսպներից: Այստեղ նշմարվում են լարաշար պատեր, քարերը՝ տաշված և մշակված, ուղորկ կողերը՝ դարձված դեպի դուրս: Միջնաբերդերի մուտքերի ու աշտարակների շարվածքը կատարված է ավելի խնամքով, որը կասկած չի հարուցում, որ սա կատարվել է ավելի ուշ ժամանակաշրջանում:

Մեծնիի ամրոցը (հանույթ 7) գտնվում է Սևան քաղաքից մեկ կիլոմետր դեպի հյուսիս ընկած մի բարձունքի վրա, որը Փամբակի լեռնաշղթայի ամենահարավային գագաթներից մեկն է: Բարձունքը արևելքից, հարավից և արևմուտքից խիստ թեթևությամբ, կոնաձև վեր է խոյանում, որի լանջերը ծածկված են հրաբխային տուֆի կամ այլ կոնգլոմերատի բեկորներով: Գագաթը շրջապատից բարձր է մոտ 600 մետր և խիստ դժվարամատչելի է: Տեղացիների մոտ բարձունքը հայտնի է «Մեծնի» անունով, որի վրա կա ավերակ մի մատուռ, նույն անունով:

Գագաթի կոնֆիգուրացիային համապատասխան, եզրերով անցնում են կիկլոպյան ամրոցի պարիսպների հիմքերը, որոնց բարձրությունը տեղ-տեղ պահպանվել է մեկ-երկու շար քարերով: Ամրոցն ունի 225 մետր երկարություն և 25—30 մետր լայնություն: Պարիսպների վրա կան երեք աշտարակի հետքեր, որոնցից մեկը (5×5) կառուցված է միջնաբերդի հյուսիս-արևմտյան անկյունում, մյուս երկուսը, նույն չափերով, գտնվում են հյուսիս-արևելյան և հարավ-արևելյան անկյուններում: Այդ աշտարակների միջև ընկած պարսպի կենտրոնում երևում է ամրոցի մուտքի բացվածքը: Հյուսիս-արևմտյան աշտարակից մոտ 50 մետր հեռու սկսվում է արտաքին պարիսպը: Այս պարսպին զուգահեռ, հյուսիս արևելյան լանջով 35—40 մետր

հեռու, նկատվում է երրորդ պարիսպը, սակայն նա չի շարունակվում մինչև վերջ։ Պարիսպների կառուցվածքը նույնն է, ինչ լճաշենի ամրոցի հին շրջանի պարիսպները, միայն այստեղ քարերն ափելի փոքր ու տափակ են։

Ամրոցի ներսում և նրանից դուրս նկատվում են կացարանների ավերակների հետքեր։

Մեծեփը գտնվում է լճաշենից մոտ հինգ կիլոմետր հեռավորության վրա։ Այստեղից դեպի շորս կողմ բացվում են գեղատեսիլ հորիզոններ։ Լեռան գագաթից երևում է լճի գրեթե ամբողջ հայելին, ափերով հանդերձ, իսկ դեպի արևմուտք՝ Հրազդան դետի հովիտը, Սևան-Ներևան խճուղիով մինչև Հրազդան քաղաքը։

Այս բոլորը թույլ են տալիս ենթադրելու, որ Մեծեփ անունով լեռան գագաթին եղած կիկլոպյան ամրոցը, հավանորեն, հանդիսացել է լճաշենի ամրոցի հեռավոր մատույցներում մի պահակային կետ։

Լճաշենի ամրոցի մոտ, երկու կիլոմետր դեպի հյուսիս (հանույթ 8), վերջերս բացված լճի հատակում, բազմաթիվ դամբարանների հետ հայտնաբերվեց նաև մի փոքր բնակավայր, որի ընդհանուր տարածությունը քիչ է կես հեկտարից։ Այս բնակավայրի ավերակները գտնվում են երկարավուն մի բլրակի վրա, որն իր շրջապատից բարձր է 5—6 մետր։ Դիտելով հյուսիսային ծայրամասում պահպանված, կանոնավոր շարքով պարսպի հատվածը (12 մետր), կարելի է ենթադրել, որ այստեղ հնում եղել է ինչ-որ կառույց, որը կապված է եղել լճաշենի ամրոցի հետ, գուցե, որպես մոտակա պահակակետ։

Հնարավոր է նաև, որ այդպիսի պահակային կետ է ծառայել Ցամաքաբերդ գյուղից դեպի հարավ ընկած բարձունքի գագաթին եղած երբեմնի ամրոցը, որը մինչև լճի մակարդակի իջնելը մի թերակղզի էր։ Այդտեղից երևում է ինչպես լճաշենի ամրոցը, այնպես էլ Մեծեփի գագաթը։ Այս ամրոցը, ինչպես և Սևանա կղզում եղած ամրոցը մեր կարծիքով նույնպես պաշտպանել են լճաշենի մատույցները հանկարծակի անակնկալներից՝ Սևան-Դիլիջան ուղղությամբ։

Մովագյուղի ամրոցը (հանույթ 9)։ Սևանա լճի ամենահյուսիսային վերջավորության ափին է գտնվում Մովագյուղը։ Նրա հյուսիս-արևելյան մասում կա մի ձվաձև բարձունք՝ ծածկված ժամանակակից գերեզմաններով։ Այս բարձունքի վրա մի ժամանակ կա՞գնած է եղել կիկլոպյան ամրոց,

որի պարիսպների հիմքերը երևում են բարձունքի գագաթի եզրերով։ Դիտելով պարիսպների հիմքերը, կարելի է ենթադրել, որ նրանք ունեցել են 3,5 մետր լայնություն, ինչպիսին է գրեթե բոլոր կիկլոպյան ամրոցներում։ Պարսպի քարերը ուշ ժամանակներում օգտագործվել են որպես շիրմաքարեր։ Ամրոցի անկյուններում նկատելի են աշտարակների հետքեր։ Այս ամրոցը, հավանորեն, հանդիսացել է Սևանի ավազանի ամենահյուսիսային կիկլոպյան ամրոցը։

Աղլի բերդ ամրոցը (հանույթ 10)։ Լճաշենից 10 կիլոմետր դեպի հարավ հանութագրվեց մի կիկլոպյան ամրոց կամ միջնաբերդ, իր շրջակա բնակատեղիով։

Նշված ամրոցը գտնվում է Նորաշեն գյուղից երկու կիլոմետր դեպի արևմուտք, բազալտե անընդմեջ քարերով ծածկված, շրջապատի վրա իշխող երեք, հարավից հյուսիս զուգահեռ ձգվող ժայռապատ բլուրների շուրջ։

Ամրոցն իր շրջապատի նկատմամբ ունի գերիշխող դիրք՝ 60—70 մետր բարձրությամբ։ Նրա արևելյան լանջը խիստ քարքարոտ է և թեք։ Մյուս լանջերը ավելի քիչ թեքություն ունեն և ալդբան բարձր չեն իրենց շրջապատից։

Միջնաբերդի պարիսպների ընդհանուր երկարությունը մոտ 400 մետր է, հյուսիսից հարավ կողմնորոշված ամրոցն ունի 120 մետր երկարություն և 80 մետր լայնություն, զբաղեցնում է շուրջ մեկ հեկտար տարածություն։

Միջնաբերդի մակերեսի բլուրներից աղատ տարածությունները ծածկված են կացարանների ավերակներով։ Կացարանների հետքեր են երևում նաև բլուրների խորշերում ու քարանձավներում։ Միջնաբերդի պարիսպները, որոնց մեջ պարզորոշ երևվում են հարավ-արևելյան և հյուսիս-արևելյան մուտքերը, լավ են պահպանվել։ Այստեղից դուրս է գալիս մի ուղի, որը գնալով դեպի հյուսիս-արևելք, մտնում է երկու բլուրների միջև ընկած ձորակը ու այդպես շարունակվում մինչև բնակավայրի վերջը։ Մյուս մուտքը, որն ավելի նեղ է, հարավային լանջերով իջնում է դեպի հովիտը և կորչում բնակատեղիում։

Պարիսպների վրա լավ երևում են 11 քարաբուրգերի հիմքերը, որոնցից չորսը գտնվում են երկու մուտքերի աջ ու ձախ կողմերում, միմյանց հավասար մեծությամբ (5×5), մեկ աշտարակ նույն մեծությամբ գտնվում է պարսպի հարավ-արևելյան անկյունում, մուտքին անմիջապես կից։ Նման մի

այլ աշտարակ էլ գտնվում է հյուսիս-արևմտյան անկյունում, մյուսը կանգնած է հարավային պարըսպի վրա՝ մուտքից քսան մետր գեպի արևմուտք։ Մնացած աշտարակները միմյանցից 7—10 մ. հեռավորության վրա են, արևմտյան պարսպի կենտրոնական մասում։ Աշտարակների այսպիսի դասավորությունը սխալ է ապահովել ամրոցի պաշտպանությունը։ Պարիսպներն ունեն հավասար լայնություն (4 մետր), շինարարական տեխնիկան նույնն է, ինչ ձևաչենի ամրոցի մինչուրարտական ժամանակաշրջանի կառուցվածքը։ Պարիսպների բարձրությունը տեղ-տեղ պահպանվել է չորս մետր։ Նայելով արևմտյան կողմի պարսպից թափված քարերի առելի կուտակումներին, պետք է ենթադրել, որ պարիսպները և աշտարակները եղել են բավականին բարձր։

Միջնաբերդը, ինչպես նաև նրա շրջապատը ջրաղորդ են։

Մեր հավաքած խեցեղենի բեկորները հնարավոր-

ություն չեն ընձեռում ամրոցի ժամանակագրությունը պարզելու համար, սակայն նայելով պարիսպների ու աշտարակների կառուցման արվեստին, այն կարելի է թվագրել մ. թ. ա. երկրորդ հազարամյակի վերջին շրջանով։

Վերը նկարագրված Աղլի բերդ-ամրոցը հավանորեն մտած եղել է Կիսիսունի տոհմա-ցեղային միության կազմի մեջ և հանդիսացել է ձևաչենի ամրոցախմբի ամենահարավային ամրոցը, քանի որ առայժմ այս ամրոցից դեպի հարավ մեղ հայտնի չէ մի այլ ամրոց, որը գտնվելիս լինի ավելի հարավ, մինչև Վելիքուխի երկրի հյուսիսային սահմանին հասնելը, հետևաբար այս ամրոցը սահմանագլխային մի ամրոց է եղել, որը և իր կառուցվածքով, դիրքով ու ամրությամբ համապատասխանում է իր նշանակությանը։

Այսպիսով, ավարտվում է Սևանի սլավոնական սահմանների մեջ մտնող Սևանի շրջանի կիկլոպյան ամրոցների համառոտ նկարագրությունը։